

Shrnutí

Formální vzdělávání představuje ve srovnání s neformálním vzděláváním a informálním učením¹ nejméně častý typ vzdělávání v dospělosti. Ve sledovaném období jednoho roku se formálního vzdělávání účastnilo 9 % osob ve věku 18–69 let, mezi kterými jasně dominovali studenti počátečního vzdělávání.

Mezi osobami ve věku 25–64 let se **formálního vzdělávání** v České republice účastní již jen 3 % osob. V mezinárodním srovnání zemí Evropské unie je tato hodnota jasně podprůměrná, nacházíme se mezi čtyřmi státy s nejnižším zapojením dospělých do formálního vzdělávání.

Ve srovnání s rokem 2011 došlo k poklesu počtu (“starších”) studentů **formálního vzdělávání** jak na středoškolské, tak vysokoškolské úrovni, což potvrzují též administrativní údaje MŠMT. Ve středoškolském vzdělávání ubývá “starších” studentů zejména v nástavbovém studiu (především v počtech vyučených, usilujících o získání maturitního vysvědčení), na vysokých školách je úbytek “starších” studentů nejpatrnější na úrovni bakalářského studia.

Do **formálního vzdělávání**, ve kterém převažuje mezi dospělými účast ve vzdělávacích programech terciárního stupně, se u nás zapojují především vysoce motivovaní jedinci, usilující o zvýšení kvalifikace, resp. svého stupně nejvyššího dosaženého vzdělání a rozšíření svých znalostí a dovedností. Opětovné zapojení osob, které v počátečním vzdělávání dosáhly nejvýše základního vzdělání, je minimální.

Alespoň jednu aktivitu **neformálního vzdělávání** absolvovalo v České republice ve sledovaném období 40 % dospělých ve věku 18–69 let. Od roku 2011 tato hodnota vzrostla o 8 procentních bodů, přičemž nárůst byl patrnější u mužů (+ 13 p. b.) než u žen (+ 6 p. b.). Podíl účastníků neformálního vzdělávání v České republice je přibližně na úrovni evropského průměru, oproti jiným státům však Češi tráví vzděláváním nejméně času ze sledovaných zemí – účastní se menšího počtu vzdělávacích aktivit s kratší dobou trvání.

Výrazná většina aktivit **neformálního vzdělávání** (86 %, u mužů dokonce 91 %) souvisí s pracovním životem a je motivována získáním lepších kvalifikačních předpokladů pro výkon profese, zvýšením pracovní výkonnosti či zlepšením postavení na trhu práce. Ve sledované skupině 18–69 let se nějakého pracovní orientovaného vzdělávání účastnilo 38 % mužů, ale jen 29 % žen. Ženy se naopak častěji účastní mimopracovní, tj. soukromě orientovaného vzdělávání (13 % žen oproti 6 % mužů).

Účast v **neformálním vzdělávání** vzrůstá společně s narůstajícím stupněm nejvyššího dosaženého vzdělávání, což reflektují i rozdíly v účasti mezi odlišně kvalifikovanými skupinami. U žen je vliv nejvyššího dosaženého vzdělání silnější než u mužů: míra zapojení vysokoškolaček (61 %) je až pětkrát vyšší, než zapojení žen se základním vzděláním (12 %) a více než dvakrát vyšší než účast vyučených (26 %). Lze říci, že rozsah dalšího vzdělávání v dospělosti je u nás do značné míry podmíněn úrovní vzdělání dosaženého v počátečním formálním vzdělávání.

Z pracujících se do **pracovní orientovaného neformálního vzdělávání** zapojil téměř každý druhý (48 %), přičemž pouze zanedbatelný podíl zaměstnanců se účastnil pracovní orientovaného vzdělávání mimo placenou pracovní dobu či bez finanční podpory zaměstnavatele. Obecně tak lze říci, že velká většina neformálního vzdělávání v České republice je realizována v pracovní době a na popud zaměstnavatele, zaměstnanci u téměř 70 % svých pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání uvedli, že účast v daném vzdělávání vyžadoval jejich zaměstnavatel.

¹ Informální učení zahrnuje institucionálně neorganizované záměrné získávání poznatků, dovedností a znalostí. Respondent musel vyvinout cílenou snahu něco nového se naučit a podniknout pro to záměrné kroky.

Aktivity **mimopracovně orientovaného neformálního vzdělávání** mnohem častěji vyhledávají ženy. Zájem o toto vzdělávání projevil 13 % z nich, oproti 6 % mužů. Mimo to se zapojení do mimopracovního (volnočasového) vzdělávání významným způsobem odvíjí také od věku, vzdělání a místa bydliště. Mezi studenty absolvoval nějakou nepracovně zaměřenou aktivitu neformálního vzdělávání každý čtvrtý, účast byla vysoká také v důchodovém věku – mezi muži se sice takto vzdělávala jen 3 % důchodců mladších 70 let, stejně aktivních důchodkyň však bylo téměř 10 %. Za své volnočasové neformální vzdělávání účastníci vydali přibližně 5 600 Kč, přičemž náklady výrazně klesaly s věkem – studenti se účastnili téměř třikrát nákladnějšího vzdělávání (7 500 Kč) než důchodci (2 800 Kč).

Celkové **zapojení do dalšího (formálního a/nebo neformálního) vzdělávání** v České republice dosáhlo mezi osobami ve věku 25–64 let 46 %. Nadpoloviční většina osob (64 %) se ve sledovaném období žádného vzdělávání neúčastnila, protože považovala své dosavadní vzdělání za dostatečné. V mezinárodním srovnání je v České republice patrný poměrně nízký potenciál dalšího vzdělávání, reprezentovaný nízkým podílem osob, které by rády svou dosavadní účast ve vzdělávání rozšířily.

Nelze zcela potvrdit předpoklad, že společně s vyšší účastí v **dalším vzdělávání** dochází k saturaci vzdělávacích potřeb a s tím nižší potřebě dalšího zapojení do vzdělávání. Naopak relativně nejčastěji by se rády více vzdělávaly vysokoškolsky vzdělané osoby a ti, kteří se účastní neformálního vzdělávání. Dosavadní míru svého zapojení naopak častěji nemají potřebu rozšiřovat lidé s nižší kvalifikací, starší osoby a ti, kteří se účastnili pouze jedné vzdělávací aktivity, k jejímuž absolvování byli navíc často donuceni vnějšími okolnostmi (zaměstnavatelem, zákonem).

Na základě nejčastějších důvodů, kterými lidé svou neúčast v **dalším vzdělávání** odůvodňují, mezi kterými dominuje přesvědčení, že další vzdělávání nepotřebují, příp. na něj nemají dost času, lze odvodit absenci vnějších bariér k dalšímu vzdělávání v České republice. Pokud není účast ve vzdělávání přímo vyžadována vnějšími okolnostmi (např. zákonem či zaměstnavatelem), rozhoduje o zapojení do dalšího vzdělávání zejména osobní motivace a hodnota, kterou jedinci na individuální rovině vzdělávání přikládají. To však v situaci, kdy vzdělanostní aspirace vycházejí zejména z úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání získaného v rámci počátečního vzdělávání a s tím souvisejícího kvalifikačního postavení na trhu práce, často vede spíše k reprodukci vzdělanostních nerovností ustavených systémem formálního vzdělávání než k jejich zmírnění prostřednictvím dalšího vzdělávání.